

Ekonomik Kriz Belirtisi Olarak Cari Açık-Büyüme İlişkisi

Dr. Orkun ÖZBEK

Dünya ekonomisinde son yıllarda yaşanan ve görülme sıklığı giderek artan krizlerin nedenlerine bakıldığında, diğer göstergelerle olan ilgisi ve krizlerin tetikleyici ana unsuru olması nedeniyle cari açık, küresel ekonomide en önemli parametrelerden biri haline gelmiştir.

Çünkü küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte sermayenin dolaşımı giderek ön plana çıkmaya başladı.

Dolayısıyla, gerek ülkelerin birbirleriyle, gerekse uluslararası mali kuruluşların ülkelerle olan ilişkilerinde egemen olan anlayış, bu sürece paralel olarak ağırlıkla bir borç/alacak ilişkisi haline geldi.

Bir başka ifadeyle, borç para verenler, ürettiğinden fazla tüketen ülkelere belli bir sınırın üzerine çıkılması halinde tolerans göstermiyor.

Bankalar, kredi müşterisi şirketlere nasıl bakıyorsa, ülkelere de artık benzer ölçülerle bakmaya başladı. Bu tür ürettiğinden fazla harcayan ülkelere yeni borç vermedikleri gibi, verdikleri borçları da geri çağırıyorlar. Bu nedenle cari hesaplardaki açıklar sürdürülemiyor.

Türkiye ekonomisi de cari açık sorunu nedeniyle özellikle 2001 yılından sonra sürekli kriz tehdidini yaşamaktadır.

İktidardaki hükümetler her ne kadar cari açığın büyütülecek kadar olmadığını söyleyip bir süre sonra kabul etmek zorunda kalsalar da, cari açık yıllardır sürekli artan miktarıyla ekonomideki kısa vadede büyük sorun yaşatabilecek birinci tehlike halindedir.

Bu konuda yeterince belirti olmasına karşın, uygulanan ekonomi politikalarına bakıldığında herhangi bir önlem alınmadığı ortadadır. Bunun sonucu, cari açıkların giderek artması gibi büyük tehdidin yaratacağı kriz tehlikesi gün geçtikçe büyümektedir.

Ekonomiye yön verenler eski günleri çabuk unutmuşa benziyor. Çünkü, 1994 ve 2001 yılı krizleri yüksek cari açığa önlem alınmaması sonucu çıktı.

Türkiye'yi 1994 krizine sokan cari açıktı. 1993 yılında, 6,4 milyar dolar olan cari açık nedeniyle ülke ekonomisinin ödeme sıkıntısına gireceği düşünülüydü.

2001 krizinin sorumlusu olan cari açık miktarı 2000 yılında yaklaşık 10 milyar dolardı. Benzer şekilde yine, Türkiye bunu finanse edemez diyerek tedirginlik duyuldu ve bunun sonucunda dolar kuru çok yükseldi.

AR&GE BÜLTEN 2008 ŞUBAT – EKONOMİ

2002'de cari açık 1,5 milyar Dolara indi. 2003-2007 yılı arasındaki 5 yılda her yıl sürekli artarak 115 milyar Dolara ulaştı. Son 5 senede 115 milyar Dolar...

Benzer eğilim 2008 yılının ilk günlerinde de devam ediyor. Hem de artarak... 1994 ve 2001 yıllarındaki krizin baş sorumlusu olarak nitelendirilebilecek cari açık miktarı ve açığın gayri safi milli hasılaya oranına bakacak olursak krizin, istihdam ve üretime yönelik bir büyüme anlayışına geçilmedikten sonra er ya da geç kapımızı çalacağını söylemek gerek.

Üstelik dünya ekonomisindeki gelişmeler, ABD ekonomisindeki mortgage krizi devam ettiği sürece, bu sürenin kısılacağını, beklenmedik bir anda olacağını söylemek abartı olmaz.

ABD'deki krizin Avrupa piyasalarına da yansımaları, tüm dünyadaki fonların çıktıkları ülkeye geri çağırılacağı bir ortamda umudunu sıcak paraya bağlamış Türkiye'nin krizden en çok etkilenecek ülkeler arasında olacağı da kesin gibi.

Özellikle 2002 yılından başlayarak sürekli artan cari açık miktarından daha ürkütücü olan cari açığın milli gelire oranının da sürekli yükselmesidir.

Üstelik Türkiye'nin büyüme temposunun da görece yüksek olduğu bu yıllardaki oranın giderek artması, büyüme hızında düşmenin öngörüldüğü 2008 ve özelleştirme gelirlerinin ve doğrudan yabancı yatırımların da giderek azalacağını söz konusu olabileceği daha sonraki yıllar için alarma geçmenin gerekliliğini göstermektedir.

Tablo 1: 2002-2006 Yılları Arası Cari Açık-Büyüme İlişkisi

Yıllar	Büyüme (%)	Cari Açık/GSMH (%)
2002	7,9	-0,8
2003	5,9	-3,4
2004	9,9	-5,2
2005	7,6	-6,3
2006	6,0	-7,8
2007*	4,0	-8,5 - 9

Kaynak: DPT

*Tahmin

Türkiye ekonomisi için daha da kötü olan eğilim, cari açığın büyümeyle olan ilişkisinde yatıyor.

Geçmiş yıllarla kıyaslandığında çok açık görülen bu durum, ekonominin büyüme hızının yüksek olduğu yıllar göz önüne alındığında daha açık bir şekilde izlenebilmektedir.

Karşılaştırmayı yüksek büyüme hızının gerçekleştiği iki dönem arası yıllarda, cari açık/GSMH oranına bakarak yaptığımızda giderek artan bir tehlikenin varlığı yadsınamaz.

Tablo 2: Büyüme Oranlarına ve Yıllarına Göre Cari Açık-Büyüme İlişkisi

Yıllar	Büyüme	Cari Açık/GSMH
1990	9,4	-1,7
1997	8,3	-1,4
1984-1999	5,5	-0,4
1990-1999	4,1	-0,8
2000-2006	4,9	-5,9

Kaynak: DPT

Yukarıdaki tablolara karşılaştırmalı bakıldığında, son yıllarda Türkiye ekonomisinde büyüme-cari açık ilişkisinin geçmiş yıllara oranla hayli bozulduğu dikkat çekmektedir.

1990'lı yıllar boyunca Türkiye bugünküne göre çok daha düşük miktarda cari açıklar veren bir ekonomiye sahipti. Bu dış açıklar hızlı büyüme yıllarında da devam etti.

1990 ve 1997 yılında sırasıyla 9,4 ve 8,3 oranlarında olan büyüme hızı yıllarında, cari açık/gasyri safi milli hasıla oranı yalnızca -1,7 ve -1,4 ile sınırlı kalmıştı.

Aynı karşılaştırmayı 2004 ve 2005 yıllarına bakarak yaptığımızda aradaki fark açıkça görülmektedir. Yine yüksek büyüme hızlarına ulaşılan bu yıllarda cari açık/GSMH oranı ise oldukça yüksek olarak -5,2 ve -6,3 olarak gerçekleşmişti.

2008 ve izleyen yıllarda ise cari açığın olası bir krize yol açması geçmişe göre daha yüksek bir ihtimal dahilinde. Çünkü 2007 yılının cari açık rakamı büyük bir olasılıkla tarihsel rekoru kırarak 37 milyar dolar civarında gerçekleşecek.

Aynı yılın büyüme oranının ise %4 civarında olması beklenmekte. Bu durumda 2007 yılının cari açık/GSMH oranının %8,5 civarında olacağını, hatta bir ihtimal %9'a çok yakın olarak gerçekleşebileceğini söyleyebiliriz.

Geçmişe baktığımızda cari açıklarla karşılaşıldığını ancak sorunun kriz tehlikesi yaratacak boyutlarda olmadığını görüyoruz.

1987-90 yıllarında, sermaye hareketleri serbest değilken, yine cari açıklarla karşılaşılıyordu ancak o zaman cari açığın GSYH'ya oranı ortalama olarak %2'nin biraz altında gerçekleşiyordu.

Ancak kriz yılı olan 2001 dışında, sürekli artan ve gayri safi millî hasılaya oranı %9'lara ulaşan cari açık oranına şahit oluyoruz.

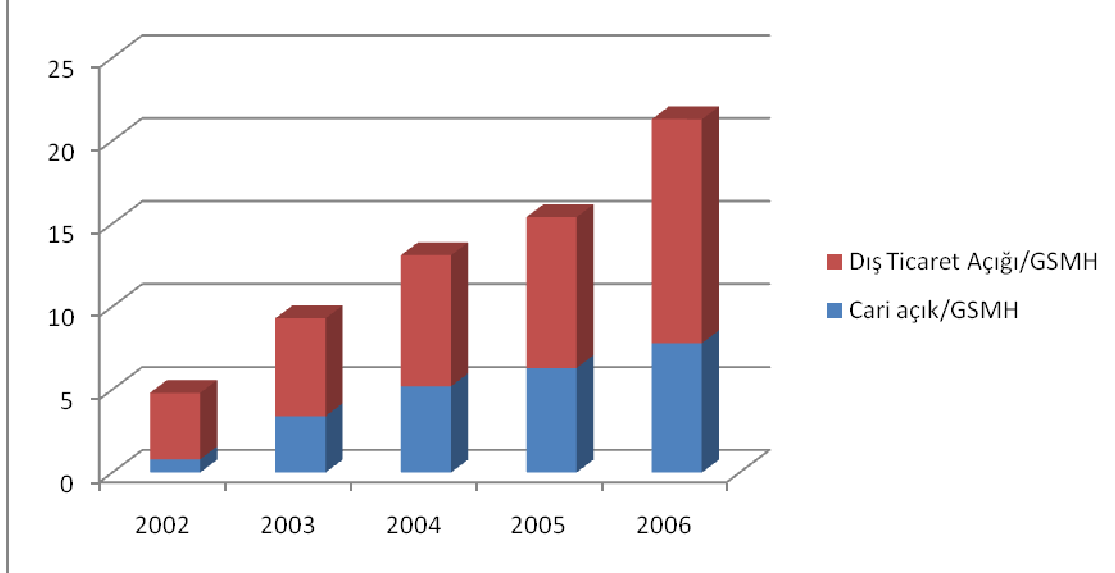
Cari açık tehlikesinin altında yatan en önemli neden Türkiye'nin dış ticaret açığı. Türkiye'de sermaye hareketlerindeki kısıtlamanın kaldırıldığı 1990 yılından sonra yani hem sermaye hareketinin hem de dış ticaretin tamamen serbest olduğu yıllarda dış ticaret dengesi de, kriz yılları hariç eskisine nazaran giderek yüksek oranlarda gerçekleşmeye başladı.

Sermaye hareketlerinin serbest olmadığı dönemde dış ticaret açığı, millî gelirin %4'ü civarındaydı.

Aynı dönemde cari açığımız o yıllarda %2'nin altında, dış ticaret açığımız %4'ün üstünde gerçekleşiyordu.

Bunun anlamı o dönemde de, ithalatı karşılayacak kadar ihracat yapılamıyordu ve dolayısıyla dış ticaret açığımızın büyüklüğü cari açığın üstünde gerçekleşiyordu. Bu açıdan, bugünkü yapıyla benzerlik gösteriyor.

Grafik 1: Cari Açık ve Dış Ticaret Açıklarındaki Artış

Dış ticaretin cari açık üzerindeki etkisi, ihracatın ithalatı karşılama oranından kaynaklanıyor. Dış ticaret dengesini olumsuz etkilemesi nedeniyle özellikle ihracatın ithalata olan bağımlılığı aynı zamanda Türkiye'nin büyüme politikasıyla da yakından ilgilidir.

Tablo 3: Dış Ticaretin Görünümü

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Açığı	İhracat/İthalat (%)	GSMH (Milyon \$)
2000	27.775	54.503	82.278	-26.728	51,0	125.596
2001	31.334	41.399	72.733	-10.065	75,7	145.693
2002	36.059	51.554	87.613	-15.495	69,9	180.892
2003	47.253	69.340	116.593	-22.087	68,1	239.235
2004	63.167	97.540	160.707	-34.373	64,8	299.475
2005	73.476	116.774	190.251	-43.298	62,9	360.876
2006	85.535	139.576	225.111	-54.041	61,3	399.673
2007	107.154	169.987	277.141	-62.833	63,0	

Kaynak: DPT ve DTM

Görüldüğü gibi, ihracatın ithalatı karşılama oranı 2001 yılından başlayarak sürekli düşüyor. 2007 yılındaki hafif artma bu yüzden pek bir önem kazanamıyor.

AR&GE BÜLTEN 2008 ŞUBAT – EKONOMİ

Tablo 4: Büyüme Oranı ve Sermaye Girişleri

Yıllar	GSMH (%)	Sermaye Girişi (net) (milyon \$)	Faiz ve Kar Transferi (milyon \$)
2000	6,3	9.584	6.838
2001	-9,5	-14.557	7.753
2002	7,9	1.191	7.040
2003	5,9	7.193	7.803
2004	9,9	17.752	8.286
2005	7,6	43.623	9.484
2006	6,0	45.740	11.062

Kaynak: TCMB ve DPT

Ekonominin sürekli büyüdüğüne bakarsak bu dönemin en önemli özelliklerinden birisinin büyümenin sıcak para eksenli dış kaynak girişi ile gerçekleşmesi ve yine GSMH artışının dış ticaretin büyümesi ile paralel seyretmesi olduğu görürüz.

2000'de 9,5 milyar Dolar civarında gerçekleşen dış kaynak girişi sayesinde ekonomi % 6,3 oranında büyüdü.

Ancak bu büyüme aynı zamanda % 4,9'luk cari açığa neden olunca sermaye girişi yerini sermaye kaçışına bıraktı ve 2001'de 14,5 milyar Doları bulan sermaye çıkışı gerçekleşti. Bu kadar büyük oranda sermaye çıkışı 2001'deki % 935 oranında küçülmeyi beraberinde getirdi.

1994 yılından bugüne kadar 13 yılın 3'ünde hatırı sayılır biçimde kriz yaşayan Türkiye'de, oran olarak en büyük küçülme 2001 yılında yaşandı. %9,5'lik küçülme ve yaşanan krizin en büyük tetikleyicisi bir önceki yılın cari açığı ve cari açığın asal finansman şekli olan sıcak paranın ülkeden çıkışıydı.

Aynı eğilimin günümüzde de sürdüğünü görmek bu bakımdan yeterince ders verici olmalıdır.

2003'ten itibaren hızlanan sıcak para girişine 2005 ve 2006'daki özelleştirmeler ve yabancıya banka satışları ile artan doğrudan yabancı sermaye girişi eklendi. Böylece dış kaynak girişi yıllık 43-45 milyar dolar düzeyine çıktı.

Gerek yabancı yatırım gerekse sıcak para olarak gelen bu dış kaynak, ülke içinde yatırımlarının karşılığını gördükçe yani yeterli karı elde ettikçe faiz ve kar transferleri olarak tekrar yurt dışına çıkıyor.

Bunların da 2000 yılından sonra her yıl artarak 6,8 milyar Dolardan 2006 yılında 11 milyar Dolara kadar çıktığı görülmektedir.

Bu durumda Türkiye ekonomisinin büyümeyle ilgili genel görünümü; dış kaynak girişiyle büyüyen, dış kaynak çıkışı ile küçülen bir ekonomi şeklindedir. Böyle bir orantının dış ticaret hacmini de büyüttüğü görülmektedir.

2006 yılında 228 milyar Dolar olarak gerçekleşen dış ticaret hacminin 400 milyar Dolara millî gelir içindeki payı % 57'ye ulaşmıştır. Böylece Türkiye cari açıkla ilgili bir kısır döngü içine girmiş görülmektedir.

Dış ticaret büyüdükçe dış açık büyümekte, büyüyen dış açık da cari açığı büyütülmektedir. Cari açığın finansmanı ise sürekli olarak sıcak para ve/veya doğrudan yabancı sermaye girişiyle sağlanmaktadır.

Böylece ekonomi uzun süredir bağımlı, riskli ve kırılgan bir yapı özelliği göstermektedir.

Dünya ekonomisi ile entegrasyonu artıran dış ticaret hacminin sadece 2000-2006 döneminde %174 artarak yaklaşık 82 milyar Dolardan 228 milyar Dolara çıktığı görülmektedir. Bu, dış ticaret hacminin dolar bazında yıllık %25 dolayında büyümesi demektir.

2000 yılında milli gelirin %41'i kadar bir dış ticaret hacmi söz konusu iken 2006'ya gelindiğinde, bunun %57'ye çıktığı görülmektedir.

Türkiye, bu dönem içinde dış dünya ile daha çok ticaret yapan, bu anlamda dünya ekonomisine daha çok entegre olan bir ülke görünümünü vermiştir.

Ancak bu entegrasyonun ardında yatan, dış ticaret açıkları, cari açıklar, istikrarsız büyüme yılları ve krize açık kırılgan yapı gibi unsurları gördüğümüzde, dünya ekonomisiyle çok da sağlıklı ve sağlam biçimde entegre olunmadığını görmekteyiz.

Öte yandan artan dış ticaret hacminin içerde işçi ücretlerinin baskılanarak, ithalata bağımlı bir ihracat yapısıyla sağlandığını da eklemek gerekir.

Türkiye ekonomisi 1994, 1999 ve 2001 yıllarında yaşadığı küçülmenin nedenlerini bu dönemde de sürdürmektedir, riskli unsurlardan kurtulamamıştır.

2001 sonrası sağlanan büyümenin ağırlıklı olarak sıcak para, son yıllardaysa buna ek olarak artan yabancı sermayeye dayanmış olması çürük bir zemin üzerinde oturduğunu göstermektedir.

Sağlanan dış girdilerin sürekliliğinin sağlanması karşılığında yüksek faizler verilmekte, yabancıların en verimli şirketleri alması özendirilmekte, gayrimenkul satışına dayanan gelir elde etme yöntemi ön plana çıkarılmaktadır.

Buna karşın büyüme temposundaki düşmenin önüne geçilemeyeceği kesin gibidir. 2007 yılında büyümenin %4'lerde kalacağı öngörülmektedir. Buna dış dünyadaki gelişmeler, ABD'deki çalkantıların durdurulamaması, hatta giderek çoğu ülkeyi etkileyeceği tahminleri eklendiğinde 2008 yılı büyüme oranı için umutlu olmak mümkün değildir.

Bu nedenle geçmiş dönemlerdeki krize açık yapının çok değişmediğini akıldan çıkarmadan, büyüme politikasında köklü sayılabilecek değişikliğe gidilmesi zorunluluğu kendini dayatmaktadır.

Çünkü ekonominin olası olumsuz dış konjonktürün de etkisiyle yeni bir krize girmesi, olasılık dışı değildir. Böyle bir durumda Türkiye ekonomisinin 14 yılda 4. bir krizi kaldırarak gücü bulunmayabilir.

Kaynakça:

- Bağımsız Sosyal Bilimciler; “2007 İlyazında Dünya ve Türkiye Ekonomisine Bakış”
- Sönmez, Mustafa; “Türkiye’nin Büyüyen Cari Açığında İmalat Sanayiinin Yeri ve AB’nin Konumu: 2000-2006”
- Sönmez, Mustafa; “2007 Türkiye Ekonomisi ve AKP’nin Açmazları”, Bianet, 31.12.2007
- Ersel, Hasan; “Cari Açık ve Tasarruf Meselesi”, Açık Radyo, 18.10.2006
- Devlet Planlama Teşkilatı verileri
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası verileri
- Dış Ticaret Müsteşarlığı verileri